

Cuvânt înainte

Pagini din viața culturală românească din județul Mureș (secolele XVIII-XIX). Societăți, asociații, colecționari, biblioteci este o carte reprezentând rezultatul cercetării, care, din motive obiective, dar și subiective, se concentrează asupra unui segment extrem de important al istoriei locale, cu valențe transilvane și românești. Județul Mureș de astăzi reprezintă o zonă multietnică și multiculturală cu rădăcinile aflate în secolele vizate de autoare. În concordanță cu Anne-Marie Thiesse, **Crearea identităților naționale în Europa secolele XVIII-XX** (Iași, Polirom, 2000), și în acest spațiu cultural transilvănean, manifestările naționale pot fi considerate rezultat al unei mișcări de masă, mai cu seamă dacă ne gândim la jumătatea secolului al XIX-lea. Viața culturală mureșeană este consecința unei activități comune sau individuale din partea învățătorilor, clerului și a unor erudiți formați la școlile transilvănene sau chiar la cele din Europa.

Investigațiile prezentate în această lucrare oferă un nou punct de vedere asupra bibliografiei de specialitate mai vechi și o îmbogățesc substanțial. Cercetările de arhivă au permis identificarea unor noi surse documentare, implicit și noilor concluzii asupra fenomenelor urmărite. Evoluția vieții culturale și politice în spațiul geografic și în perioada de timp propusă, în județul Mureș de astăzi, a oferit suficient spațiu pentru realizarea unei lucrări complexe, care va putea sta la baza altor publicații de specialitate.

Abordarea temei de cercetare care alcătuiește cartea de față, prin zece capitole, cu Anexe interesante (**Testamentul contelui Samuel Teleki**, tradus în limba română; **Cele zece porunci ale**

învățătorului român, fotocopiile cererilor dascălilor, adevăruri etc.), la care se adaugă indicii valoroși în acest gen de publicație, are o logică oferită de sursele inedite și editate exploatate. Începând cu stabilirea poziției zonei avute în vedere în istoria politică a Transilvaniei, și utilizând mai vechile statistici, autoarea identifică locul populației românești între celelalte naționalități - maghiarii și sașii - în câteva dintre orașele mai importante, demonstrând, astfel, eficiența activităților culturale desfășurate de români în perioada cercetată. Din interogarea documentelor și a bibliografiei consultate rezultă că, de fapt, secolul al XIX-lea - acel secol numit de istorici *Secolul Naționalităților* (având drept suport și *Legea XLIV a Naționalităților* din 7 decembrie 1868) - oferă un fond informațional bogat valorificat pe parcursul cărții de față.

Tema asociaționismului în percepția unor autori, identificată prin activitatea societăților culturale românești din Transilvania, poate fi încadrată într-o mișcare culturală europeană, fiind, totodată, în concepția Monicăi Avram, parte a manifestărilor culturale, educative și de instrucție, datorate intelectualității românești din zona cercetată (o posibilă discuție aplicabilă la Miroslav Hroch, *Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas* - Praga, 1969)). Chiar dacă activitatea *Asociațiunii Transilvane pentru Literatură și Cultura Poporului Român* nu este una din temele centrale ale acestei cercetări, schițarea rolului și rostului ei în viața culturală a românilor din Transilvania era de neconceput pentru Monica Avram. Identificând despărțămintele mureșene, se profilează o hartă geografică a celor mai active și reprezentative centre culturale. Promovarea Astei în regiunea mureșeană este relatată și prin contribuția personalităților - intelectualilor locali, ca și prin însușirea activităților desfășurate în context, dar și sub patronajul Bisericii sau școlii. Sub directa organizare a Asociațiunii, așa ca în alte zone ale Transilvaniei, și aici s-au înființat școli, biblioteci, care au fost

susținute, în măsura posibilităților, de despărțăminte; ori, activitatea s-a desfășurat în forme mai populare. Relatate în presa vremii, aceste activități au contribuit la formarea unei opinii favorabile politicii educaționale a Asociațiunii în rândul românilor din Transilvania, care a depășit de multe ori și granițele acesteia.

Materialul documentar a generat și discuția despre alte tipuri de societăți și asociații, al căror număr este impresionant. Localizate la Sighișoara, Luduș, dar cu cea mai mare concentrare și diversitate la Târgu Mureș și Reghin, pot fi numite: *Societatea pentru Fond de Teatru Român* sau *Reuniunea femeilor române din Sighișoara*, *Societatea de lectură a canceliștilor români din Târgu Mureș*, mai multe societăți de muzică, cum este *Fanfara orașului Reghin*, cu un statut bine precizat și altele. Spre finele secolului al XIX-lea, au fost identificate asociații muncitorești și ale meseriașilor, asociații de ajutor de boală, de autoinstruire sau, pur și simplu, culturale. Activitatea societăților identificate demonstrează că, în actualul județ Mureș, preocupările de instruire a populației prin cultură erau constante și se aliniază la preocupările similare din zone învecinate, chiar dacă presiunea legislativă din partea guvernării dualiste era semnificativă.

Din rezultatele cercetării nu puteau lipsi informații legate de instrucție, în cele mai diferite forme, păstrate în materialul documentar. Una din cele mai fierbinți probleme, în presa vremii și în contextul Asociațiunii, era combaterea analfabetismului pe tot parcursul secolului al XIX-lea, prin implicarea dascălilor, membrilor de asociații și intelectualilor. Reuniunile învățătorilor au fost înțelese și ca o nevoie de a se forma într-o breaslă, capabilă să contribuie la „*solidarizarea elitei intelectuale românești*,” interesată de educarea copiilor și adulților. Demersul a fost găsit important și de autoare, care consideră că Dualismul austro-ungar a permis exacerbarea politicii culturale conflictuale, având la bază o legislație maghiară, care a ținut „*ultimele bastioane ale culturii și limbii naționale: biserica și școala*” (Keith

Hitchins). Reuniunile și asociațiile dascălilor, de orice confesiune, au oferit ocazia de solidarizare, având și susținerea intelectualilor locului.

Biblioteca, spațiul în care Monica Avram își desfășoară activitatea de câțiva ani, fiind implicată în managementul unei biblioteci de rang județean, i-a permis un „*comp d'oeil*” aplicat la domeniul biblioteconomiei. De aceea, tema bibliotecii domină cea de a doua parte a cărții. Preocupată de întregul sistem de funcționare a bibliotecilor mureșene din perioada cercetată, fără să se omită contextualizarea celor din zona mureșeană în întreg spațiu românesc, suntem de părere că, un astfel de segment poate completa deja existentele exegeze, ca cea datorată lui Gheorghe Buluță, ***Scurtă istorie a bibliotecilor românești*** (București, 2000).

Că înființarea și funcționarea bibliotecilor, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se afla în preocupările Asociațiunii, Bisericii, dar și unor personalități ale locului, cum a fost Teleki Sámuel sau cei doi Bolyai, demonstrează tipurile bibliotecilor care au funcționat în județul Mureș de astăzi. Autoarea le-a clasificat după regulile moderne, în *biblioteci publice* - cabinete de lectură; *biblioteci specializate* - școlare, ale reuniunilor de învățători, parohiale; *individuale* - aparținând intelectualilor vremii. Totuși, cercetările ultimilor ani, au permis constatarea că, și în zona cercetată, de fapt la Reghin, a funcționat, încă în anul 1778, un cabinet de lectură, care poate fi asimilat funcționării unui nucleu de bibliotecă. Peste o sută de ani, tot la Reghinul Săsesc, a funcționat un stabiliment modern - *Biblioteca Societății Cetățenești și Industriale*, cu 1.400 de volume.

Din problematica legată de biblioteci decurge direct actul lecturii, adesea și datorită preocupărilor Astrei în zonă. Sursele inedite și editate au permis identificarea bibliotecilor „poporale,” unele din ele ambulante, altele fixe, prin care s-a creat o rețea de biblioteci mureșene (Sighișoara, Reghin, Gurghiu, Tîrgu Mureș, Diciosânmartin - Târnăveni, Luduș, Deda), dar și în toată Transilvania. Rolul benefic

îndeplinit de Asociațiune s-a materializat și printr-un pionierat, prin apariția unei variante a legii depozitului legal - avem în vedere ***Regulamentul pentru înființarea și administrarea bibliotecilor populare ale Astrei***.

Spre finalul maratonului, printre preocupări de lectură și fondare de biblioteci, autoarea ne oferă o schiță despre ***Imaginea bibliotecarului în comunitate***, persoane instruite în țară și chiar și la școlile străine. Ni se oferă „*portretul bibliotecarului-intelectual, care dobândește, prin carte, puterea de a îndruma și schimba destine.*”

Cartea tinerei autoare Monica Avram - ***Pagini din viața culturală românească din județul Mureș (secolele XVIII-XIX). Societăți, asociații, colecționari, biblioteci*** - ne îndeamnă la a lansa o provocare. Tema de cercetare, al cărei rezultat se află acum în mâna cititorului, la care se mai adaugă alte foste teze de doctorat, unele deja tipărite și intrate în circuitul științific, aplicate la toate zonele istorice sau județele actuale ale Transilvaniei, adunate la un loc, ar putea forma un atlas cultural al vieții intelectualității românești. Asociații, biblioteci, trupe de teatru, publicații periodice, reuniuni ale dascălilor și alte forme de exprimare a spiritului românesc, văzute într-un context comun, ar putea veni, depășind rolul lor de istorie locală, în completarea manualelor și marilor compendii de istorie.

Alba Iulia, 8 august 2014

Eva Mârza